

Árvey Anett

Zrínyi Miklós, a szigetvári hős emlékezete Ivan Zajc *Nikola Šubić Zrinski* című operájában¹

1. Bevezetés

Hungarológusként gyakran tapasztalom, hogy a magyar diákokban nem tudatosodik a magyar kollektív emlékezetbe beemelt történelmi személyiségek, művészek származása, etnikai háttere. Így van ez Zrínyi Miklós (1508–1566), a szigetvári hős esetében is, akinek magyarosan leírt és a közoktatásban is ily módon használt neve a gyanút sem ébreszti fel, hogy itt bizony egy horvát–magyar kettős identitással rendelkező személyről beszélünk (Varga 2022: 30). A Zrínyiek a Magyar Királyság rendjei közé tartoztak, amely jogi kategóriának és nem etnikai megjelölésnek számított akkoriban, mindazonáltal származásuk, ősi birtokaik révén Horvátországhoz kötődtek. A **nemzettudat**, nemzeti identitás kialakulása előtti időszakban mindez nem volt releváns kérdés, hiszen a 19. századig nem is beszélhetünk a mai nemzeti történet-tudatnak megfelelő általános, koherens és mindenki részéről legitimnek tekintett tudáskánonról (Gyáni 2014). Természetesen a magyar és a horvát kollektív (vagy társadalmi) emlékezet (Assmann, 1999) őrizte az 1566-os szigetvári csata és Zrínyi hősiességének emlékét, azonban ez nem egy felülről irányított **emlékezetpolitikai program** része volt, hanem egy alulról szerveződő és alakuló természetes folyamat. Amikor 1651-ben Zrínyi dédunokája, Zrínyi Miklós (1620–1664) a *Szigeti veszedelem* című barokk stílusú történelmi eposzon dolgozott, már akkor léteztek horvát legendák, elbeszélések, népdalok, mődalok, egyházi szertartásokon elhangzó énekek, amelyekre támaszkodhatott (Kovács 2006, Lőkös 1997, Szegedy 1915, Waczulik 1966). Az eposzt testvére, Zrínyi Péter fordította horvátra nem sokkal az első kiadás megjelenése után, így a mű a közös emlékezet részévé vált. A hadvezér Zrínyi Miklós egész élete, munkássága, személyisége érdekes és összetett téma a történészek számára, azonban a társadalom többsége (és ahogy látni fogjuk, a 19. századtól a művészeti alkotások is) jórészt csak a mártírhalálára emlékeztek.

A 19. századi új politikai irányzatok, köztük a nacionalizmus, alapjaiban változtatta meg a kultúrák saját történelmükhöz való viszonyulását. A nemzetfogalom átalakult, már nemcsak a nemesség, hanem a társadalom minden rétege is beletartozott. A modern nemzetállamok építése konkrét tetteket kívánt. A nemzettudat ébresztéséhez nemzeti irodalmi, művészeti hagyományokat, kiemelkedő szereplőket, hősokeket kellett találni, akiknek élete, tettei büszkeségre adhattak okot, példává válhattak, erősíthették a nemzeti identitást. Innen kezdve válik érdekessé a kérdés, hogy a horvát és a magyar Zrínyi-kultuszképzés mutat-e hasonlóságokat, illetve hasonló célokra használták-e Zrínyi Miklós (vagy tágabban a Zrínyi család) alakját? A szellemtudományi (*Geistesgeschichte*)² irányzat hatása alatt született (l. „nép lelke” kifejezés), 1915-ös Irodalomtörténeti Közleményekben megjelent cikkében Szegedy Rezső a kultusznak nem csupán a tárgyyszerű, tudományos megközelítését és elemzését végzi el, hanem azt a kérdést is felteszi, hogy:

¹ Ajánlom ezt a cikket Nádor Orsolyának szeretettel és hálával. Köszönöm a sok hasznos szakmai tanácsot, támogatást, amit kollegaként kaptam, és a kedves zágrábi fogadtatást, ami ezt a cikket ihlette.

² A szellemtudomány irányzatát a német filozófia teremtette meg; véleményük szerint „(m) inden nép szelleme eleve meghatározott (...). Ez a benső szellemi alkat szükségszerűen határozza meg a külső valóságot, az alkotmány, a művészet, a vallás, a filozófia, általában az egész kultúra konkrét mivoltát” (Joó 1935: 20–21).

„(...) ezek (= a horvátok) is oly szemmel és oly érzéssel tekintettek-e ezen ostromra és hősré, mint a magyarság, avagy más fogalmat is alkottak-e maguknak Zrínyiről, mint a mi nemzetünk?” (Szegedy 1915: 291)

Az idézet arra is rávilágít, hogy a nemzettudat formálása nem (csak) a történelmi tények, művészeti alkotások által történik, hanem az érzelmek szerepe is meghatározó. De vajon ki vagy mi alakítja ezeket az érzelmeket? Szegedy (1915: 292) Srepeľ Milivoj kutatásai nyomán kiemeli, hogy a horvátok Zrínyi-képe több változáson ment át, és Zrínyi megítélése áldozatul esett az illirizmus³ ideológiájának, és ennek hatására egy ideig negatívvá vált.

„... a horvátság először magyar hőst dicsőít Zrínyiben, ki magyar vitézekkel tartóztatja fel a Bécs felé törekvő pogány hadat; majd horvát hőssé teszi a dicső védőt, aki körül horvát vitézek csoportosulnak, s lelküket az anti-reformatio eszméi hevítik; idővel, az illyrismus korában, a horvát költészet Zrínyije illyrré lesz, ki a délszláv népek egyesülésében rejlő erőt hirdeti és egy önálló, Magyarországtól független »Illyria«-ról sző ábrándokat s csak azért siet illyr csapatjával a magyarországi Sziget védelmére, hogy távol tartsa a törököt Horvátországtól; napjainkban pedig, mikor már a horvát költőtől is elvárják olvasói, hogy mégis valamennyire tisztelje a történetet, Zrínyi csillaga elhomályosul: elfordulnak tőle, az annyira ostromlott »horvát-magyar szövetség« lelkes hívétől, mert szerintük téves úton kereste hazája s nemzete boldogulását, faja érdekeinek csak ártott és öntudatlanul a horvát ügy árulójává lett.” (1915: 292)

A hadvezér Zrínyi horvát és magyar kultuszának vizsgálata azért is fontos téma, mert Zrínyi Miklós egy olyan történelmi személyiség, akinek szigetvári tette mélyen beépült a magyar nemzettudatba. De nemcsak a magyarba, hanem a horvátba is. Közös múltunk közös hősről beszélünk, és bár mindkét ország különbözőképpen ápolta és alakította a maga Zrínyi-kultuszát az elmúlt évszázadokban, van mit tanulni, idézni egymástól. Számptalan emlékmű, utcanév, irodalmi mű, képzőművészeti alkotás, musical, sőt emlékév⁴ örökíti meg a hősi cselekedetet. Jelen dolgozatban azonban egy, a magyarok által kevésbé ismert művet, az egyik leghíresebb horvát zeneszerző, Ivan Zajc *Nikola Šubić Zrinski (Zrínyi Miklós)* című, 1876-ban Zágrábban bemutatott operáját veszem górcső alá művelődéstörténeti szempontból.

Mielőtt azonban rátérnénk az opera ismertetésére, röviden idézzük fel a szigetvári ostrom történetét. 1565 novemberében Isztambulban döntés született, hogy Szulejmán szultán vezetésével Bécs ellen vonul az oszmán haderő, hogy megvalósítsák a szultán nagy tervét, a Habsburgok hatalmának megtörését. Bécs eléréséhez, azonban el kellett foglalni Sziget várát, mivel Zrínyi katonái elvághatták volna a dunai utánpótlást. Az ostrom 1566. augusztus 5-én kezdődött egyenlőtlen esélyekkel. A közel 50.000 fős szultáni sereggel szemben Zrínyi 2500 katonával védte a várat. A felmentő sereg meg nem érkezése, a kedvezőtlen körülmények lehetetlenné tették a várvédelmet. Zrínyi nem fogadta el a szultán által felajánlott elvonulást, nem adta fel a várat, és végül ötszáz katonájával kiment a várból, vállalva a hősi halált (Romsics 2017).

A „Zrínyi kirohanása”-ként emlegetett történetet Zrínyi apródjának, Ferenc Črnko (Cserenkó Ferenc) írásából ismerjük, aki egyike volt a néhány túlélőnek. Az ő írása vált hivatkozási alappá,⁵ bár Zrínyi haláláról több korabeli, egymásnak ellentmondó történet is napvilágot látott (Fodor–Varga 2016: 181). Bár a vár török kézre került, a várvédők hősiességének eredményeképpen az elhúzódó harc, valamint a szultán halála ellehetetlenítette Bécs ostromát. Ezt követően pedig harminc évig nem indultak oszmán seregek a Magyar Királyság felé.

³ Az **illír mozgalom** vagy **illirizmus** a horvátoknál 1830 körül kialakult kónacionalista mozgalom, amely a szerb, horvát és szlovén etnikumokat akart egyesíteni politikai és kulturális szempontból. Egyfelől a kulturális, nyelvi és irodalmi megújulást szorgalmazta, másfelől azonban politikai mozgalomként lépett fel körülbelül 1847-ig (Sokcević 2015: 21–22).

⁴ 2016-ban a szigetvári csata 450. évfordulóját emlékévvé nyilvánította a magyar kormány, felállított egy országos emlékbizottságot, melynek eredményeképpen számos nagyszerű tudományos összefoglaló munka, kiállítás, rendezvény valósult meg.

⁵ A magyar fordítást Budina Sámuel készítette el nem sokkal az eredeti mű keletkezése után.

2. Ivan Zajc Subics-Zrinyi Miklós operája

2.1. Ivan Zajc munkássága és az opera keletkezési körülményei

Ivan Zajc (1832–1914) cseh apától és német anyától született Fiumében, Giovanni von Zaytz néven keresztelték meg. Az egyik leghíresebb és legmeghatározóbb horvát zeneszerző, karmester, tanár, a horvát **romantikus nemzeti opera** megteremtője, aki hosszú és sikeres pályája során számos műfajban sikert aratott. Zenei tanulmányokat folytatott a Milánói Konzervatóriumban, ahol nagy hatással volt rá Verdi zenei stílusa. 1862 és 1870 között Bécsben alkotott, különösen az akkoriban születő operett műfajában ért el sikereket. A Bécsben élő horvát körök hatására Zajc figyelme azonban *mindinkább a horvát kultúra felé fordult, és hazafias érzelmektől hajtván felhagyott a megbecsült és jövedelmező bécsi állással, majd korának meghatározó gondolkodója és ideológusa, a horvát nacionalista Nemzeti Párt vezetője, Josip Juraj Strossmayer püspök és Petar Preradović költő hívására 1870-ben Zágrábba költözött, hogy megszervezze és fellendítse a horvát zenei életet. Zágrábban a Horvát Nemzeti Színház operatagozatának igazgatója és karmestere, valamint a Horvát Zeneakadémia igazgatója lett. Saját, valamint számtalan külföldi és hazai szerző művének színrevitelével gazdagította a horvát kulturális életet, 1870 és 1889 között mintegy ötven operát és tíz operettet rendezett (The Guide to Light Opera & Operetta).*

Zajc életművében kiemelkedő a nemzeti operatrilógiája: a Mislav (1870), a Ban Leget (1872) és a Nikola Šubić Zrinjski (1876), amelyeket az önfeláldozás motívuma mellett a társadalmi funkciójuk is összeköt. Ez a három opera volt hivatott reprezentálni a horvát nemzeti alapideákat, a történelmi folytonosságot és egységet (Everett 2004). Most tekintsük át röviden a nemzeti opera mint műfajváltozat szerepét és keletkezési körülményeit.

Az 1830-as években induló illírizmus, a horvát „nemzeti ébredés mozgalom” (Lőkös 2004: 19) eredetileg magyar példák, a reformkor nyomán indult (Lukács–Kálec–Simon 2018: 38), és a horvát nemzeti identitás kialakítását tűzte ki célul. Ehhez szükség volt a nemzeti, irodalmi nyelv megalkotására, a dicső múlt felfedezésére, valamint a kulturális intézmények megalapítására (Romsics 1998: 75). Az illírizmus másik célkitűzése a nagy déli szláv összefogás megvalósítása volt, amelyet a bécsi udvar veszélyesnek tartott, ezért az *illír* szó használatát betiltották 1843-ban, csupán az irodalomban élhetett tovább (Lukács 2013: 10). Az 1841-ben alapított Illír Párt Néppártra⁶ változtatta nevét, és 1847-ben elérték, hogy a horvát hivatalos nyelv legyen.

A horvát nemzeti identitás erősítés nyelvi-kulturális programja folytatódott; tíz évvel az opera megszületése előtt, 1866-ban Zajc már megírta az opera legnépszerűbb, *U boj, U boj* ('Harcba! Harcba!') című hazafias, nemzeti-romantikus dalát, amelynek szövege Franjo Marković munkája. Az indulószerű, fülbemászó és lelkesítő dallam hamar népszerű lett, és közös, átélhető, katartikus élményt adott az embereknek. A szöveg a hazáért harcolni kész, elszánt erőről beszél, de a lelkesedés mellett világosan kimondódik a harc halálos veszélye is.

A 19. században a nemzeti operák fontos szerepet játszottak a nemzeti identitás komplex politikai-társadalmi folyamatban Európa-szerte, gondoljunk csak a cseh Bedřich Smetana *Eladott menyasszony* c. operájára vagy Erkel Ferenc *Hunyadi László*jára. A nemzeti opera erősen hat az **érzelmekre**: a zenei effektusok felerősítik, jobban átélhetővé teszik a drámai történetet; a jelmezek, az erőteljes színpadi vizuális élmény nagy hatást vált ki a hallgatóságban. Fontos

⁶ Juraj Strossmayer (1815–1905) római katolikus püspök és befolyásos politikus volt, a Horvát Nemzeti Pártot is vezette egy ideig. A párt ideológiáját egyszerre horvátnak és délszlávnak is tekinthetjük, a gyakorlatban azonban egyértelműen horvát politikát folytatott, ahogy az illír mozgalom (és szellemi utódja is) alapján véve horvát jellegű volt (Heka 2004).

emellett az is, hogy mindig anyanyelven íródna, és az opera cselekményét is az adott ország történelméből merítik. Így ezek a zeneművek hamar a nemzeti kánon részévé váltak.

Zajc operájának apropója, a szigetvári csata 1866-os 300. évfordulója volt. Ekkor nevezték el Zágráb főterét Zrínyi után, azonban felmerültek szkeptikus hangok is Zrínyi valódi hősiességével kapcsolatban. Hóvári János szerint erre válaszul írta meg Zajc az operát (Szíjjártó 2016). A korszakot jól jellemzi, hogy az operával és nem történelmi kutatómunkával igyekeztek legitimálni Zrínyi hősiességét. Az opera valójában pedig a horvát szellemiséget volt hivatott népszerűsíteni a Habsburg birodalomban (Everett 2004: 66).

Az opera librettóját Hugo Badalić írta a német Theodor Körner (1812) drámája nyomán. Körner *Zriny* című tragédiája nagy népszerűsége miatt az egész Habsburg Birodalomban, ezzel a művel nyitották meg 1821-ben a kolozsvári Nemzeti Színházat (Nánó 2022) és 1834-ben a zágrábi színházat is. Az opera zenéje egyszerre tükrözi Zajc milánói és a bécsi kozmopolita tapasztalatait, az olasz (különösen Verdi) és a német zenei stílusok hatását (Katalinić 2011: 192), ugyanakkor sajátosan horvát népzenei motívumokat is hordoz hol stilizálva, hol közvetlenül (Palić-Jelavić 2023). Az utolsó felvonásban két horvát népdalt is beépít a zeneműbe a szerző: Jelena egy szamobori altatódalt énekel, majd az álmát meséli el, amelyben megjelenik Juraniddal való egymásratalálása és egy idegenektől érintetlen horvát nemzet iránti vágya (Everett 2004: 66). Az apokaliptikus fináléban az önfeláldozó kitörés előtt Zrínyi a katonákkal együtt éneklő jól ismert *U boj, U boj* ('Harcra! Harcra!') indulót.

2.2. Az opera tartalma

Az opera fő cselekménye követi a történelmi valóságot, csupán két ponton tér el attól: írói invenció Mehmed Sokolović (Szokolovics vagy Szokollu Mehmed),⁷ a török sereg fővezérének Szigetvárra érkezése, valamint Eva, Zrínyi felesége és Jelena, a lányuk valójában nem tartózkodott a várban. Ily módon a tragikus szerelmi szál Jelena és Juranić között is kitalált (Babić 2022: 83).

Az 1. felvonásban a belgrádi táborában Szulejmán szultán terveket készít Bécs elfoglalására. A szultán figyelmen kívül hagyja orvosának figyelmeztetését rossz egészségi állapotára vonatkozóan, és mindenképp a sereggel akar tartani. Sokolović nagyvezér azt tanácsolja a szultánnak, hogy Zrinski és katonái híres bátorsága miatt próbálják meg inkább megkerülni Szigetvárt. Szulejmán azonban biztos a győzelmében, és elrendeli a hadjáratot az erődített város ellen.

Szigetváron Zrinski lánya, Jelena találkozik Lovro Juranić harcossal, aki a közelgő csatára készül. Jelena bizalmas megosztja édesanyjával, Evával aggodalmát, hogy félti Juranić életét. Csatlakozik hozzájuk Zrinski, aki tájékoztatja a családot, hogy az oszmánok felvonulnak. Juranić megkéri Jelena kezét Zrinskitől. Az apa beleegyezését adja, megígérve, hogy az esküvőre az oszmánok legyőzése után kerül sor. Szigetvár ostrom alatt áll, Zrinski katonái felkészülnek a döntő ütközetre. Gašpar Alapić harcos azt tanácsolja Zrinskinek, hogy a veszély elmúltáig küldje feleségét és lányát biztonságos helyre. Eva azonban hajthatatlan, a várban akar maradni. Zrinski katonái mindannyian ünnepélyes esküt tesznek, hogy az utolsó csepp vérükig megvédik a várat.

A 2. felvonásban az oszmán táborban ünnepségeket tartanak a mohácsi csata negyvenedik évfordulója alkalmából. Szulejmán türelmetlen Zrinski ellenállása miatt, és Sokolović nagyvezírt Szigetvárra küldi egy üzenettel, amelyben Zrínyit megadásra figyelmezteti. Zrinski érzi, hogy nem sokáig fogja tudni feltartóztatni az ellenséget. Megérkezik a nagyvezír, és felajánlja Zrinskinek a horvát koronát a megadásért cserébe, de azzal fenyegetőzik, hogy megkínózza a

⁷ Szokollu Musztafa nagyvezírként vett részt a csatában, és ő temettette el tiszteletből Szigetvár elestét követően Zrínyi Miklóst.

fiát, ha nem hajlandó megadni magát. A kormányzó elrendeli, hogy az erődített város külterületét hagyják el és gyűjtsák fel, majd visszaküldi Sokolović-ot azzal az üzenettel, hogy Szulejmán maga is bemehet a városba, ha mer.

A harmadik felvonás kezdetén a szultán természetes halált halt. Sokolović titokban tartja halálát az oszmán csapatok előtt, és újabb támadást rendel el Szigetvár ellen. Eközben Eva leviszi Jelenát a vár egy földalatti szobájába, hogy megvédje a közeledő katonáktól. A lány álmában teljes boldogságban találkozik szerelmével. Juranić végül megtalálja Jelenát a rejtékhelyén, aki azonban arra kéri, hogy ölje meg, mert attól fél, hogy különben az oszmánok végeznek vele. Juranić teljesíti a lány kívánságát, és egy utolsó csókot ad neki, mielőtt kardjával leszúrja. Miközben Eva és Zrinski elbúcsúznak egymástól, Juranić közli velük Jelena halálhírét. Eva felgyújtja az erődöt, és a katonák mindannyian elindulnak a végső csatába. Szigetvár elesik.⁸

3. Az opera fogadtatása és utóélete

Zajc Nikola Šubić Zrinski című operája a hazaszeretet egyik fontos emblémájává vált az 1876-os bemutató után a horvátok számára, a szerzőt pedig a nemzeti opera megteremtőjének kiáltották ki (Katalinić 2011: 198). A mai napig ez a leggyakrabban játszott és legnépszerűbb horvát opera. Harmonikus dallamvilága mellett a hősiesség motívuma azért is hathatott különösen erősen a közönségre, mivel a horvát történelemben igen elterjedt az áldozatkeresés motívuma (Zágorec-Csuka 2020: 35). A librettóban az érzelmileg leghatásosabb elemek azok, amelyek Zrínyi és katonái bátorságát, kitartását és hazaszeretetét hangsúlyozzák. Az így megformált librettó teljes mértékben elérte lelkesítő célját, emlékeztette a közönséget a dicső horvát múltra, és lánggra lobbantotta a hazaszeretetet (Babic 2022).

Az opera zenéjét illetően a kritikusok egyöntetűen úgy vélekedtek, hogy Zajc kiváló egyensúlyt teremtett a széles olasz dallamívek, a vezérmotívumok visszafogott alkalmazása és a horvát népzene világosan felismerhető elemei között. Az operákban szokásos táncbetét is a kor elvárásai szerint romantizált: a török táborban játszódó jelenetnél talán autentikus hastáncot várnánk, de ehelyett spicc cipőben, a klasszikus balett stílusában előadott koreográfiát láthatunk a rendezésekben. Azonban – mivel Zajc zenéje nem idéz török népzénet – a romantikus opera dallamainak felcsendülésekor akár odaillőnek is érezhetjük a balettet.

Az operát igencsak ritkán játsszák Magyarországon, sőt az egész világon is. New Yorkban például csak a premier után 110 évvel, 1986-ban adták elő először (Rockwell 1986: 16), Magyarországon pedig csak 2000-ben, a Horvát Nemzeti Színház operatagozatának előadásában hallgathatta meg a magyar közönség (Tallián, 2000). 2008-ban a Kőszegi Várszínházban részleteket adott elő az operából *egy nemzetközi (osztrák, magyar és horvát énekesekből álló) csoport, legutóbb pedig 2016-ban az Eszéki Horvát Nemzeti Színház mutatta be a teljes operát Budapesten. A Magyar Állami Operaház 2023/24-es Szláv szezonjában pedig az operából egy Zrínyi-ária hangzott el.*

De mi is lehet az oka ennek a tartózkodásnak Magyarországon, hiszen az opera olyan klasszikus nemzeti értékeket vonultat föl, mint a hazaszeretet, hűség, áldozatkészség, vitézség? A legfőbb ok, hogy az opera horvát nyelven Zrínyit horvát hősként ábrázolja, a hazaszeretet pedig a horvát haza szeretetére korlátozódik, így nem tudja megszólítani a magyar hallgatóságot. Több rendezésben (a 2016-osban is) a katartikus zárójelenetnél horvát zászlót lengetnek a színpadon. Mivel a 1867-es kiegyezés után a horvát–magyar kapcsolatok megromlottak, Zajc operája nem került be a magyar köztudatba, hiszen Zrínyi már nem közös horvát–magyar

⁸ Az opera tartalma és zenei részletei itt érhetők el: <https://operavision.eu/performance/nikola-subic-zrinjski>.

hősként jelent meg benne. A hős kisajátítása miatt ismeretlen maradt ez a kiváló zene a magyarok számára. Zrínyi Miklós a horvátok számára katolicizmusa és önfeláldozása miatt azóta is a legnépszerűbb hősnek számít Zrínyi Péterrel és Frangepán Kristóffal együtt (Sokcsevits 2016).

Valójában azt lenne érdemes tudatosítani, hogy Zrinski /Zrínyi közös horvát–magyar legenda, sőt a Sziget ostrománál tanúsított tettei európai hőssé tették. I. Leónidaszhoz hasonlították, mivel katonáit arra ösztönözte, hogy a túlerőben lévő ellenséggel szemben is helytálljanak. A csata jelentőségét Richelieu francia bíboros „a civilizációt megmentő csatá”-nak nevezte. A történészek körében az elmúlt két évtizedben már megtörtént ez a felismerés (Varga 2022: 11), Pálffy (2007: 59) cikkében kifejti, hogy a Habsburg Monarchiában némely arisztokraták esetében „több különböző lojalitásról és identitásról lehet és kell is beszélni,” és tulajdonképpen „ők alkották a Monarchia népek feletti arisztokráciáját.”

Végezetül szóljunk az opera legismertebb *U boj, U boj* indulójának utóéletéről, különösen arról, hogyan is lett a japán férfikórusok kedvenc dala! Az első világháború befejezése után egy Heffron nevű amerikai hajó, amely cseh és szlovák katonákat evakuált Szibériából, egy viharban megsérült, és két hónapra Kobe kikötőjébe kényszerült javítás céljából. A katonák sokszor énekelték az indulót, amely megtetszett a helyieknek, akik átadták a lekottázott dalt a Kwansei Gakuin Egyetem legrégebbi és legnevesebb japán férfikórusának. Ők azóta is repertoárjukon tartják, és eredeti horvát nyelven éneklék fellépéseik zárószámaként (Bach–Žubrinić 2015).⁹ Dekontextualizálva a dal és az egész opera a haza hősiek védelméről szól, és univerzális értéket mutat fel, ezért lehet népszerű bárhol a világon, azonban a horvát és a magyar kollektív emlékezetben a szigetvári csata saját, kizárólagos nemzeti történetként szeretne továbbélni.

Irodalom

- Assmann, Jan 1999. *A kulturális emlékezet – Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz Könyvkiadó Kft., Budapest.
- Babić, Petra 2022. Scholarly Historiography and Licentia Poetica: the Relationship Between the Historical and Fictional Narratives in the Libretto of the Opera Nikola Šubić Zrinjski by Ivan Zajc. *Arti musices* 53 (1): 83–112. <https://doi.org/10.21857/y54jofv84m>
- Bach, Nanád N. – Žubrinić, Darko 2015. "Uboj, u boj!" sung by Japanese glee club from Kobe in Dubrovnik and Zagreb in Septemeber 2014. <https://www.croatia.org/crown/articles/10690/1/U-boj-u-boj-sung-by-Kwansei-Gakuin-University-Choir-from-Japan-in-Croatias-capital-Zagreb-2014.html>
- Everett, E. William 2004. Opera and National Identity in Nineteenth-Century Croatian and Czech Lands / Opera i Nacionalni Identitet u 19. Stotljeću u Hrvatskim i češkim Zemljama. *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music* 35/1: 63–69.
- Fodor Pál – Varga Szabolcs 2016. Zrínyi Miklós és Szulejmán halála. *Történelmi Szemle* 58/2: 181–201.
- Gyáni Gábor 2014. Kollektív emlékezet vagy történetírás? A Történelemtanárok Egyletének Mire emlékszünk? konferenciáján elhangzott előadásának írásos változata. <https://tte.hu/gyani-gabor-kollektiv-emlekezet-vagy-toertenetiras/>
- Heka László. *A magyar–horvát államközösség alkotmány- és jogtörténete*. Bába Kiadó, Szeged.
- Joó Tibor 1935. *Bevezetés a szellemi történetbe. Kultúra és tudomány*. Franklin Társulat, Budapest.
- Katalinić, Vjera 2011. Die Opern von Ivan Zajc zwischen Nationalismus und Panlawismus. *Studia Musicologica* 52/1–4: 189–200.
- Kovács Sándor Iván 2006. Szigetvár „veszedelmei” a magyar irodalomban. In: Bósze Sándor – Ravazdi László – Szita László (szerk.): *Szigetvár története. Tanulmányok a város múltjából*. Szigetvári Önkormányzat – Szigetvári Várbaráti Kör, Szigetvár. 353–368.

⁹ Dr. Drago Stambuk, Japán horvát nagykövete a Kwansei Gakuin klub kórusával együtt énekelt az *U boj, U boj*-t a kobei Kwansei Gakuin Egyetem hivatalos látogatása alkalmával (Žubrinić 2015).

- Lukács István – Kálec-Simon Orsolya 2018. Az illír mozgalom magyar kötődései – horvát szemmel II. *Slavia Centralis* 11/1: 33–43.
- Lőkös István. 1997. *Zrínyi eposzának horvát epikai előzményei*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Lőkös István 2004. *Nemzetudat és regény*. Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen.
- Lukács István (szerk.) 2013. *Az illír mozgalom. A horvát nemzeti megújulás kordokumentumai*. ELTE Eötvös József Collegium, Budapest.
- Nánó Csaba 2022. A bálteremtől a nyári színekörig és a kőszínházig – 230 éves a Kolozsvári Magyar Színház. *Erdélyi Napló*, december 25.
<https://erdelyinaplo.ro/elo-emlekezet/a-balteremtol-a-nyari-szinkorig-es-a-koszinhazig-n-230-eves-a-kolozsv-ari-magyar-szinhaz>
- Palić-Jelavić, Rozina 2023. *Ivan pl. Zajc. Hrvatska nacionalna povijesna operna trilogija: Mislav – Ban Leget – Nikola Šubić Zrinski*. Hrvatsko muzikolosko drustvo, Zagreb.
- Rockwell, John 1986. Opera: Zajc's 'Nikola Subic Zrinski'. *The New York Times*, April 29. 26.
- Romsics Ignác 1998. *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a XIX. és XX. században*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Sokcsevits Dénes. 2015. *Horvátország. A 7. századtól napjainkig*. Mundus Kiadó, Budapest.
- Sokcsevits Dénes 2016. A Zrínyiek újkori kultusza a horvátoknál. In: *Múlt-kor* 2016: 62–66. (a történelmi magazinnak melléklete, Budapest)
- Szegedy Rezső 1915. Zrínyi és a Szigeti veszedelem a horvát költészetben. *ItK* 25/3: 291–299.
- Szűcs Anita 2016. Zrínyi Miklós az operában. <https://kultura.hu/zrinyi-miklos-operaban/>
- Tallián Tibor 2000. Zene-történetek a régi Magyarországról. *Muzsika* 43/12: 10–14.
- The Guide to Light Opera & Operetta. http://www.musicaltheatreguide.com/composers/zajc/zajc_ivan.htm
- Pálffy Géza 2007. Egy horvát–magyar főúri család a Habsburg Monarchia nemzetek feletti arisztokráciájában. A Zrínyiek határon átvélő kapcsolatai. In: Bene Sándor – Hausner Gábor (szerk.): *A Zrínyiek a magyar és a horvát történelmében*. Zrínyi Kiadó, Budapest. 39–67.
- Varga Szabolcs 2022. *Leónidasz a végvidéken. Zrínyi Miklós (1508–1566)*. Második, átdolgozott kiadás. Kronosz Kiadó, Pécs/ Budapest.
- Waczulik Margit 1996. Szigetvár 1566. évi ostroma az egykorú történetírásban. In: Rúzsás Lajos (szerk.): *Szigetvári Emlékkönyv*. Szigetvár 1566. évi ostromának 400. évfordulójára. Akadémiai Kiadó, Budapest. 287–306.
- Zágorec-Csuka Judit 2020. *A Zrínyi-kultusz napjainkban a magyar, horvát és szlovén határsávjában*. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, Pilisvörösvár – MBKKE.

Árvay, Anett

The memory of Miklós Zrínyi, the hero of Szigetvár, in Ivan Zajc's opera *Nikola Šubić Zrinski*

The article examines the cultural-historical perspective of the most famous Croatian national opera (1876), Ivan Zajc's *Nikola Šubić Zrinski*, which captures the cult of the general Miklós Zrínyi (1508-1566) who died a martyr death with his soldiers at the Siege of Szigetvár in 1566. The valiant deed was remembered and honored across the Habsburg Empire and Europe, but Zrínyi/Zrinski's reputation was shattered by the period of newly formed nation states and their national identity initiatives throughout Europe. Despite his close ties to both cultures, he was revered as a Hungarian hero in Hungary and as a Croatian in Croatia. As a result, Zajc's romantic opera commemorating his final siege remained completely unnoticed in Hungary. The article attempts to highlight the historical-ideological context that might explain the situation.